

MATERIAŁY DO SŁOWNIKA BIOGRAFICZNEGO MAŁOPOLSKI

Kontynuujemy na łamach „Małopolski” publikację materiałów biograficznych, które w przyszłości przyczynią się do powstania słownika małopolskich regionalistów. Kto jest więc małopolskim regionalistą? Nie zawsze będzie to osoba urodzona na terenie Małopolski, choć to szczególnie istotny. Bez względu na miejsce urodzenia i zamieszkania najistotniejszym wyróżnikiem będą jej dokonania organizatorskie (m.in. tworzenie muzeów, izb i zespołów regionalnych, działalność wydawnicza), działalność publicystyczna, a zwłaszcza naukowo-badawcza. A więc opisywanie w różnych formach (także pamiętnikarskich i wspomnieniowych) wszelkich aspektów naszych małych ojczyzn.

Czy uda się nam zrealizować to ambitne i trudne zadanie? Zależy to przede wszystkim od Czytelników i sporej gromady naszych Autorów, także potencjalnych. Oczekujemy na biogramy (objętości 2–5 znormalizowanych stron maszynopisu). Publikowane poniżej teksty mogą być wzorem dla opracowywania kolejnych biogramów.

Redakcja

BARTOSZEWICZÓWNA Jadwiga Wanda (1895–1976) – „Małopolska”, 2005, t. VII, s. 299–300.

BOGDANOWSKI Wincenty (1894–1982) – „Małopolska”, 2005, t. VII, s. 300–302.

CHOLEWA Mieczysław pseud. Czciwór, Obłaz, (24 lipca 1913 r. w Nowym Sączu – 20 stycznia 1978 r. tamże) – pedagog, pisarz ludowy, przyrodnik, gawędziarz, zafascynowany kulturą ludową Sądeckizny i Podhala.

Jego ojciec (Stanisław), był zapalonym taternikiem, działaczem Towarzystwa Tatrzańskiego, a po wojnie Polskiego Towarzystwa Turystyczno-Krajoznawczego oraz wielkim miłośnikiem literatury i sztuki.

Mieczysław ukończył w roku 1931 Seminarium Nauczycielskie w Starym Sączu. Pracował przez kilka lat jako nauczyciel w szkole powszechnej w Szczawniku oraz Długołęce-Świerkli (Nowosądeckie). Był wielkim entuzjastą folkloru i sztuki ludowej. Zgromadził pokaźne zbiory ludowego sprzętu codziennego użytku, instrumentów muzycznych. W jego zbiorach znalazły się również unikalne stroje ludowe Lachów Sądeckich, Górali i Łemków wykonane przez krawców-zdobników z okresu międzywojennego, prezentowane na Świętach Gór (Zakopane, Sanok, Wisła, Nowy Sącz).

Cholewa był autorem esejów, reportaży, nowel i felietonów na tematy przyrodnicze, krajoznawcze, a także wierszy i gawęd (“godek”) pisanych gwarą góralską. Publikował je (przed wojną) w takich czasopismach jak: „Ziemia”, „Turysta w Polsce”, „Zew Gór”, „Głos Podhala”, oraz „Młoda Polska”.

W czerwcu 1936 roku ukazał się redagowany i wydany jego nakładem pierwszy numer miesięcznika regionalnego pt. „Watra Podhala”. Na łamach czasopisma opisuje swoje pierwsze wojaże po Polsce nazywając je „propagandą regionalizmu podhalańskiego”, które zaczęły się w listopadzie 1935 r. Z początku jeździł sam po szkołach powszechnych i średnich wyświetlając dla młodzieży przeźrocza (fotografie własne oraz Wł. Rychtera) z Sądecczyzny, Pienin, Tatr, Spisza i Orawy. Uzupełniał je gawędami o życiu i kulturze ludzi zamieszkałych w tych rejonach. Propagował piękno ziemi szerokiej góralszczyzny rozłożonej w szumnych dolinach Dunajca, Popradu, Raby, Skawy i Soły. Być może zainspirowała go postać Stefana Jarosza (1903–1958), który przed wyjazdem do Stanów Zjednoczonych prowadził podobną działalność. Wiosną 1936 r. dołączył do niego Wincenty Pyrdoł z Zarzecza (k/Łącka), który grał na dudach i gęślikach urozmaicał program. Z biegiem miesięcy Cholewa zaczął powiększać grupę, angażując jeszcze kilku muzykantów i tancerzy. Jeśli chodzi o czasopismo „Watra Podhala” to drugi numer jako ostatni – ukazał się w sierpniu 1936 r. Z powodów finansowych pismo upadło.

Tuż przed II wojną światową założył „Związek Górali Ziemi Sądeckiej”. W czasie wojny Związek zakonspirował się pod nazwą „Ubocz” i wydawał biuletyn „Z Uboczy”. Od 1943 r. organizacja ta tworzyła zbrojne oddziały góralskie (ROCH), które wchodziły w skład Batalionów Chłopskich. Cholewa był również dowódcą oddziału partyzanckiego „Juhas”. Był kilkakrotnie więziony, oraz ciężko ranny w akcjach bojowych. Opublikował wiele prac etnograficznych. Owocem współpracy z Mieczysławem Szurmiakiem ukazała się (prawdopodobnie 1938 r.) broszurka pt. *Ziemia Sądecka* – obecnie unikat bibliofilski.

Tuż po II wojnie światowej opublikował pracę pt. *Stroje ludowe Ziemi Sądeckiej*, Lublin 1946 (przedruk „Lud” t. 36). Tego samego roku reaktywował swój zespół który od 1947 r. przybrał nazwę „Zespół Wsi Tworzącej Mieczysława Czcibora Cholewy”. Grupa ta przeważnie w składzie od 5–8 osób podróżowała po Polsce występując w szkołach, teatrach, świetlicach robotniczych, propagując kulturę ludową (muzyka, taniec, gawęda, śpiew) górali sądeckich, podhalańskich i żywieckich. Publikacje powojenne Mieczysława Cholewy dotyczące kultury ludowej, ochrony przyrody ukazywały się m.in. w takich czasopismach jak: „Wici”, „Wierchy”, „Turysta”, „Wiadomości Sądeckie”, „Ziemia”.

Jego wielką pasją było także fotografowanie, które rozpoczął jako uczeń szkoły średniej. Pozostawił po sobie wiele zdjęć dokumentalnych, już dzisiaj niepowtarzalnych, z których część do tej pory nigdzie nie została opublikowana. Wydawał własnym nakładem serie pocztówek, zamieszczając na nich własne fotografie, własne wiersze oraz życzenia drukowane gwarą, które wysyłał do swoich przyjaciół z różnych okazji.

W pierwszej połowie lat sześćdziesiątych (XX w.) odbył podróż do Afryki. Odwiedził m.in. Maroko, Kamerun, Nigerię, Wybrzeże Kości Słoniowej. Propagował wśród tamtejszego ludu kulturę górali polskich. Przywiózł z tej wyprawy wiele ciekawych wspomnień, fotografii i pamiątek.

Był członkiem Polskiego Towarzystwa Ludoznawczego, Związku Podhalań, PTTK, oraz ZAIKS-u. Za całokształt swojej pracy otrzymał w lipcu 1968 r. Krzyż Kawalerski Orderu Odrodzenia Polski, odznaczony był także m.in. Krzyżem Partyzanckim, Krzyżem Walecznych, Odznaką Grunwaldzką, oraz Złotą Odznaką – „Zasłużony w rozwoju Sądecczyzny”, którą otrzymał w roku 1969.

M.K-Ś.

Lit.: A. Sitek, *Mieczysław Cholewa (1913–1978)*, „Rocznik Sądecki”. T. 24: 1996, s. 353–355; *Muzyka, taniec i śpiew góralski*, „Świetlica”, 1947, nr 10, s. 157; S. Jeleń, *Miećek Cholewa i Józek Galica*, „Wici”, 1948, nr 6, s. 9; J. Bojar, *Miećek Cholewa sądecki „godoc”*, „Zielony Sztandar”, 1957, nr 85, s. 6; *Dwudziestolecie Zespołu Mieczysława Cholewy*, „Wierchy”. R. 26: 1957, s. 244; *Pamiętki Franciszka Kurzei z Kiczni, członka „Zespołu Wsi Tworzącej” w latach 1946–1962*; Informacje rodziny.

CZESKA-MĄCZYŃSKA Maria (16 stycznia 1883 w Białej k. Bielska – 11 czerwca 1944 w Krakowie) – powieściopisarka, nowelistka, działaczka społeczna.

Pochodziła ze środowiska inteligenckiego (córka Jana Rybaczyńskiego i Heleny z Hałatkiewiczów). Po ukończeniu szkoły średniej przebywała w Krakowie (1912–1918). W czasie wojny światowej pracowała w Wojskowym Szpitalu Rezerwowym nr 2. Po śmierci pierwszego męża wyszła powtórnie (1918 r.) za mąż za Mieczysława Mączyńskiego, działacza Polskiego Towarzystwa Tatrzańskiego. Zamieszkała w Żywcu, gdzie przebywała do 1939 r., po wysiedleniu zamieszkała w Krakowie.

Od młodości zajmowała się działalnością pisarską. Debiutowała w 1900 r. publikując na łamach „Gazety Lwowskiej” powieść *Księżycowe blaski*. W 1914 r. opublikowała w „Poradniku Teatrów i Chórów Włościańskich” (nr 7) sceny dramatyczne z roku 1863 – *Wieczór grottgerowski w pięciu obrazach*, w 1915 – zbiór nowel *Eloe*, za który otrzymała I nagrodę w konkursie lwowskiego „Wieku Nowego”. Opublikowała 33 książki – powieści historyczne, religijne, utwory poetyckie (*Na różnych strunach* – 1918, *Paziowie pani wiosny* – 1927), scenariusze (*Sny Marka Ordegi* – 1935, nagrodzony w konkursie „Światowida”). Niektóre z powieści były tłumaczone na języki obce (czeski, słowacki). Przekładu doczekał się *Rycerz Chrystusowy* – powieść historyczna na tle życia św. Wojciecha (1930; kolejne wydania: 1947, 1956 – Paryż; Brno – 1935, Ołomuniec – 1939, Trnava – 1948). Współpracowała z licznymi czasopismami kulturalnymi i literackimi, szczególnie z katolickimi. Współcześni krytycy zarzucali jej schematyzm, sentymentalizm, epigonizm, brak pogłębionej analizy psychologicznej bohaterów; zgodnie jednak stwierdzali, że jej utwory odgrywały dużą rolę wychowawczą i patriotyczną. Była duchowym opiekunem i wnikliwym krytykiem twórczości Gustawa Morcinka w początkowym okresie jego twórczości. Sam zainteresowany przyznaje, że wiele jej zawdzięcza.

W Żywcu czynnie uczestniczyła w życiu społeczno-kulturalnym. Jest w gronie działaczy, którzy doprowadzili do powstania Sekcji Miłośników Żywiecczyny przy Kole TSL; członek kolegium redakcyjnego „Groni” (1938–39). W jej twórczości beletrystycznej znajdujemy miejscowe wątki regionalne, np.: *Wigilia* – Gazeta Żywiecka, 1925 wyd. świąteczne; *Wszystko bez te głupie ziemniaki* – Kurier Literacko-Naukowy, 1930 nr 46. Jej utwory literackie często omawiał na łamach Kuriera Literacko-Naukowego Tadeusz Sinko i Kazimierz Czachowski (1927 nr 23; 1928 nr 35, 45; 1930 nr 28; 1932 nr 30).

S.D.

Lit.: K. Ćwikliński, *Literatura polska XX wieku. Przewodnik encyklopedyczny*, Warszawa 2000, t. I, s. 106; A. Bednarek, *Encyklopedia katolicka*, Lublin 1979, t. III, s. 844–845; *Słownik współczesnych pisarzy polskich*, Warszawa 1963, t. I, s. 394–396; G. Morcinek, *Czeska-Mączyńska*, „Tygodnik Powszechny”, 1947, nr 47.

JEZIORSKI Michał (1892–1942) – „Małopolska”, 2005, t. VII, s. 302–303.

ŁEPKOWSKI Józef Aleksander (4 lipca 1826 w Krakowie – 27 lutego 1894 w Krakowie) – publicysta, konserwator zabytków, profesor pierwszej katedry archeologii UJ, rektor UJ (1885–86).

Pochodził ze środowiska zubożałej szlachty. Uczęszczał do Gimnazjum św. Anny; w latach 1843–46 studiował na Wydziale Filozoficznym. Karierę zawodową – w poszukiwaniu środków do egzystencji – rozpoczął w dziennikarstwie; szczególnie dużo mu zawdzięczał „Dziennik Górnśląski”; w okresie Wiosny Ludów redagował w Krakowie wiele pisemek o charakterze politycznym („Gazetka”, „Świstek”). Mocniejsza jednak była chęć kontynuowania badań nad przeszłością Krakowa, a zwłaszcza ochrony istniejących zabytków. Zaangażowany w sprawy restauracji wawelskiej katedry (szczególnie kaplicy Zygmuntowskiej, sarkofagów królewskich), ołtarza Wita Stwosza (artyście temu poświęcił wiele publikacji). Przeprowadzał restaurację krypty pod kościołem św. Michała na Skałce przeznaczonej na groby dla zasłużonych Polaków. Dzięki jego staraniom umieszczone tu zostały prochy Jana Długosza w 400. rocznicę jego śmierci (1880).

Ceniony znawca i badacz zasobów zabytkowych i archeologicznych nie tylko Krakowa, ale i Galicji (Kalwaria Zebrzydowska, Krosno, Wadowice, Nowy Sącz). Stanowisko profesora i kierownika pierwszej katedry archeologii na Uniwersytecie Jagiellońskim uzyskał dopiero w 1866 r.

W 1847 r. zaczął wydawać (przy wydatnej pomocy księgarza Ambrozego Grabowskiego) „Starożytności i Pomniki Krakowa” – w dziejach polskiego czasopiśmiennictwa pierwsze pismo poświęcone zabytkom przeszłości, ze szczególnym uwzględnieniem Krakowa. Inicjatywa ciekawa i interesująca, lecz podjęta w bardzo niekorzystnych warunkach politycznych: Rzeczpospolita Krakowska traci swą autonomię i zostaje przejęta przez Austrię. W numerze I (zaopatrzonym w motto: „Gmachy nowe milczą, ruiny mówią”) w słowie odredakcyjnym czytamy:

Zamiarem moim jest, aby wszystko cokolwiek jako starożytności godne poszanowania, w wiernej rycinie zachować i opisem objaśnić. Tu należeć będą, oprócz pomników piśmiennictwa, zabytki rzeźby, architektury, malarstwa i tyle osobliwości w mieście Krakowie dochowanych. Przede wszystkim zaś zajmę się wydaniem tych pomników, które już czas niedługo w grzyby rozsypie.

Nie było w tych czasach w Krakowie sprzyjających warunków dla wydawania „poczytnego pisma archeologiczno-regionalnego, redagowanego przez znakomitego specjalistę”. Stąd w latach 1847–49 ukazało się ledwie 7 zeszytów małego formatu (14,5 x 9,5), uzupełnionych arkuszami ilustracyjnymi (w formacie 24,5 x 19,5). Na jego łamach ukazało się wiele wnikliwych studiów (głównie pióra wydawcy), m.in. *O kościele św. Katarzyny na Kazimierzu przy Krakowie*, *O Towarzystwie Strzeleckim w Krakowie*, *O starych budowlach w Krakowie*, *o Starożytnościach różnymi czasy w Krakowie z ziemi wydobytych*, *O pożarach w Krakowie*. Opublikował też studium Ambrozego Grabowskiego: *Ogrojec. Płaskorzeźba w kamieniu Wita Stossa (Stwosza!) tudzież wiadomość o dziełach tego mistrza Niemcezech dokonanych*.

Po zawieszeniu pisma nie odstąpił od popularyzowania problematyki, którą zamierzał wypełniać łamy „Starożytności”. Nawiązał kontakty z czołowymi czasopismami, w których publikował wyniki własnych badań („Dziennik Literacki”, „Tygodnik

Ilustrowany”, „Biblioteka Warszawska”, a także „Czas”). Kwestia ochrony zabytków sztuki Krakowa i okolic dominowała w jego uniwersyteckiej działalności dydaktycznej, w wykładach w Szkole Sztuk Pięknych (które – z namowy Jana Matejki – prowadził w latach 1877–91), w różnych komisjach Akademii Umiejętności.

S.D.

Lit.: C. Bąk-Koczarska, *Łepkowski Józef* [w:] *Polski Słownik Biograficzny* [dalej: PSB], 1973, t. 18, s. 339–343; J. Szablowski: *Dzieje inwentaryzacji zabytków sztuki w Polsce*, „Ochrona Zabytków”, 2: 1949, z. 2; S. Tomkowicz, *Józef Łepkowski. Wspomnienie pośmiertne*, „Przegląd Polski”, 28: 1894, s. 215–229.

MAJERANOWSKI Konstanty (1787 r. w Goszczynie, pow. grójecki – 16 luty 1851 r. w Krakowie) – dziennikarz, dramatopisarz, powieściopisarz, poeta.

Pochodził ze środowiska drobnej szlachty; sporadyczne sądy o pochodzeniu z krakowskiego środowiska mieszczańskiego zostały odrzucone przez badaczy. W młodości przebywał we Francji, gdzie zdobył wykształcenie. Swą karierę zawodową rozpoczął od służby wojskowej; od połowy 1809 r. przebywał z 3 pułkiem piechoty w Krakowie. Ze służby tej rychło zrezygnował na rzecz kariery urzędniczej – pracował w Dyrekcji Skarbu Departamentu Krakowskiego, Komorze Celnej; w latach 1836–1848 był asesorem Komitetu Cenzury. Nade wszystko zajął się działalnością pisarską (w czerwcu 1810 r. w Warszawie premiera jego pierwszej komedii – *Dla króla i ojczyzny wszyscy w mundurach*) i wydawniczą. Posiada duże zasługi dla rozwoju krakowskiego dziennikarstwa. W latach 1819–22 wydawał „Pszczółkę Krakowską”; 1821 r. – „Telegraf”, 1822 – „Krakusa”, 1823 – „Muzę Nadwiślańską”, „Kronikę Codzienną Krajową i Zagraniczną”, „Pszczółkę Polską”. W latach 1828–30 był redaktorem „Gońca Krakowskiego”, 1830–48 „Gazety Krakowskiej”. Wiele jego utworów dramatycznych było wystawianych w teatrze krakowskim. W jego utworach literackich i publicystycznych pojawiają się wątki zaczerpnięte z legend krakowskich (które skwapliwie gromadził przez lata), często będących wytworem jego twórczości. Przyczynił się do odnowienia obrzędów Lajkonika – konika zwierzyńckiego (obchodzonych już w średniowieczu) i Rękawki. Był autorem popularnej piosenki *Albośmy to jacy tacy...* Ułożył na nutę ludową *Śpiewki narodowe krakowiaków i krakowianek idących do sypania mogiły* (należał do Komitetu Budowy Mogiły T. Kościuszki).

Odegrał dużą rolę w rozwoju krakowskiego życia literackiego i teatralnego oraz dziennikarskiego. Tego nikt nie kwestionował. Podejrzewano go jednak o płatne szpiegostwo na rzecz Rosji – ściślej: szefa tajnej policji Królestwa Polskiego. Z tego powodu często musiał uciekać z Krakowa w okresie powstania listopadowego. Po powrocie objął urząd cenzora. Choć we wczesnej jego twórczości pojawiały się tendencje liberalne, to jako cenzor „ze szczególną gorliwością tępił wszelkie przejawy swobodnego myślenia i stał się postrachem dla krakowskich autorów, wydawców i księgarzy” (Z. Jabłoński). Mniej wymagającym był w stosunku do swej twórczości. W ogłoszonej w 1848 r. kronice wydarzeń rewolucyjnych znajduje się wiele wątków patriotycznych. Od lat 1840. był chłodno traktowany (często przemilczany) w opinii publicznej. Na cmentarzu żegnała go jedynie najbliższa rodzina.

S.D.

Lit.: Z. Jabłoński, *Majeranowski Konstanty* [w:] PSB, 1974, t. 19, s. 165–167; Z. Jagoda, *O literaturze i życiu literackim Wolnego M. Krakowa*, Kraków 1971; J. Bieniarzówna, J.M. Małecki, *Dzieje Krakowa*. T. 3: *Kraków w latach 1796–1918*, Kraków 1979.

PIKSA Michał (29 grudnia 1883 w Szczereżu koło Łącka – 10 lutego 1945 w Dachau) – restaurator, muzyk ludowy, propagator piosenki, muzyki, gawędy beskidzkiej i podhalańskiej. Słynny wirtuoz gry na listku bluszczowym.

Urodził się w rodzinie chłopskiej. Do szkoły ludowej uczęszczał w Czarnym Potoku. W latach 1904–1905 odbywał służbę wojskową w cesarsko-królewskim 20. Pułku Piechoty, stacjonującym w Nowym Sączu. Jeszcze przed pójściem do wojska nauczył się grać na trąbce. Grywał na okolicznych weselach, oraz różnych imprezach rodzinnych m.in. z kapelą Baziaków z Maszkowic. Po odbyciu służby wojskowej ukończył w Nowym Sączu kurs sekretarzy gminnych. W czasie I wojny światowej został zmobilizowany do armii austriackiej. Był to macierzysty 20. PP w Nowym Sączu. W listopadzie 1914 r. ruszył na front jako trębacz batalionowy. Wrodzony spryt i zdolności muzyczne pomogły mu w czasie wojny uniknąć głodu. Na kupionej harmonii i bluszczowym listku grał pięknie, zabawiał żołnierzy i oficerów, otrzymując w zamian za to różnego rodzaju żywność. W roku 1917 został ostatecznie zwolniony z wojska. W roku 1926 wspólnie z Wacławem Rolnym wybudował Łącku kamienicę, w której otworzył restaurację. Aby rozkręcić interes i ściągnąć do niej gości, grywał na listku bluszczowym akompaniując sobie na harmonii guzikówce. Wielu znajomych odwiedzających restaurację namawiało go do rozpoczęcia występów na terenie kraju.

Ulegając namowom, ubrany w strój góralski wyruszył na Śląsk. Po drodze zatrzymał się u przyjaciół w Krakowie, gdzie spotkał inż. Kiszelnickiego, dawnego znajomego ze Szczawnicy, pracownika rozgłośni Polskiego Radia w Krakowie. Ten namówił go na występ na antenie 19 grudnia 1931 r. Ówczesny bardzo popularny dziennik krakowski „Ilustrowany Kurier Codzienny” opublikował fotografię Michała Piksy w stroju góralskim, z harmonią oraz wywiad z początkującym artystą. Utwierdziwszy się w przekonaniu, że jego muzykowanie ma wartość dał kilka występów w kinach (przed i po projekcji) w Tarnowskich Górach, Rybniku, Wąbrzeźnie i Brodnicy. Występował także w restauracjach i kawiarniach Katowic i Sosnowca. Powodzenie występów nasunęło pomysł utworzenia grupy muzycznej. W roku 1932 członkiem zespołu został dudziarz Wincenty Pyrdoł, w następnych latach grupa liczyła od 4–6 osób. Byli to m.in. tancerze – Genowefa Potoniec oraz Maria, Józef i Tomek Pyrdołowie z Łącka, gęślarz – Franciszek Bobak. W repertuarze zespołu oprócz muzyki i tańców góralskich nie zabrakło również gawęd, opartych na motywach tetmajerowskich i podhalańskich. Michał Piksa wziął także udział wraz z 35-osobową Grupą Sądecką kierowaną przez Mieczysława Szurmiaka w międzynarodowym kongresie regionalistycznym, który odbył się w czerwcu 1938 r. w Hamburgu.

W czasie wojny prowadzona przez Piksę restauracja, stała się punktem kontaktowym dla wielu ludzi pragnących przedostać się przez granicę. Michał Piksa zaangażowany w walkę konspiracyjną w lutym 1941 roku został aresztowany w wyniku donosu konfidenta. Po przesłuchaniach przez gestapo w Nowym Sączu został wywieziony do obozu koncentracyjnego w Oświęcimiu i osadzony w bloku nr 22. Dnia 2 grudnia 1944 r. przewieziono go do obozu w Dachau, gdzie zmarł na tyfus. Po II wojnie światowej

jego syn Eugeniusz był przez kilka lat kierownikiem zespołu regionalnego w Łącku. Zespół w tym czasie odnosił wielkie sukcesy.

M.K-Ś.

Lit.: J. Dybiec, *Piksa Michał* [w:] PSB, 1981, t. 26, s. 224–225; Z. Mordawski, *Michał Piksa (1883–1945). Życiorys muzyką i pracą pisany*, „Rocznik Sądecki”. T. 29: 2001, s. 142–152, fot.; *Jak Michał Piksa gra na listku*, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, 1931, nr 352, s. 10; M. Łach, *Jak Sądeczanie Hamburg zdobywali*, „Głos Podhala”, 1938, nr 28, s. 5.

RAMUŁT (RAMULT) Stefan Samuel (22 grudnia 1859 w Liszkach k. Krakowa – 24 grudnia 1913 w Krakowie) – językoznawca, etnograf, publicysta.

Pochodził z rodziny ziemiańskiej – ojciec Jan był dzierżawcą dóbr, matka Feliksa ze Strzyżowskich. Wraz z rodziną często zmieniał miejsce zamieszkania (Liszki, Sanka k. Krzeszowic), najdłużej przebywał w Ślemieniu. Rodzina zamieszkała tu przed 1871 r. Po uzyskaniu matury (1879 r.) w wadowickim gimnazjum podjął w latach 1879–83 studia na Uniwersytecie Lwowskim. Studiował językoznawstwo (pod kierunkiem Antoniego Kaliny) i historię. Zafascynował się kulturą i mową Kaszubów. Fascynacja była długa (trwała wręcz do jego śmierci) i głęboka – najistotniejsze jego osiągnięcia naukowe wiążą się z kaszubszczyzną. W 1893 r. wydał część I *Słownika języka pomorskiego czyli kaszubskiego*; dzieło to nagrodzone zostało przez Akademię Umiejętności w konkursie im. S.B. Lindego.

Po ukończeniu studiów pracował we lwowskim Towarzystwie Kredytowym; wolne chwile (urlipy) poświęcał na podróże po Kaszubach i pogłębianie studiów nad językiem pomorskim. Wg tezy S. Ramułta kaszubszczyzna (zwana przez niego językiem pomorskim) wraz z mową Połabian i Słowińców tworzy oddzielny język – pośredni między językiem polskim a grupą łużycką. Tego rodzaju poglądy były mocno krytykowane przez niektórych polskich badaczy (J. Karłowicz, A.A. Kryński); na gruncie niemieckim zyskały duże uznanie.

Nie stronił od okolic rodzinnych – Ślemienia. Tu również pracował (ponad 20 lat) nad monografią miejscowej gwary. W 1901 r. pracę przygotował do druku, lecz za jego życia nie ukazała się. Dopiero w 1930 r. część słownikową opracował i wydał (staraniem Uniwersytetu Poznańskiego) Edward Klich.

Prócz prac słownikowych opublikował (często pod pseudonimami lub kryptonimami: Janusz, Halewajko, Rewera, Stefan Rewera, Rłt, St. R.) szereg artykułów naukowych, bądź publicystycznych w „Ludzie”, „Kwartalniku Historycznym”, w warszawskiej „Prawdzie”, „Wędrowcu”, lwowskim „Przeglądzie Społecznym”, „Dzienniku Polskim”, „Tygodniu”. Współzałożyciel Towarzystwa Ludoznawczego, członek Komisji Językowej Akademii Umiejętności.

Pod koniec życia przeniósł się do Krakowa, gdzie żona Maria z Onyszkiewiczów założyła w 1906 r. prywatną szkołę, cenioną za nowatorskie metody nauczania.

S.D.

Lit.: H. Horodyska, *Ramułt Stefan* [w:] PSB, 1987, t. 30, s. 556–557; *Słownik folkloru polskiego*, Warszawa 1965, foto; K. Nitsch, *Ze wspomnień językoznawcy*, Kraków 1960; S. Dziki, *Nieznanne dzieło Stefana Ramułta*, „Małopolska”, 2006, t. VIII.

RUŚNIACZEK Jerzy Wiktor (20 maja 1930 w Żywcu – 18 kwietnia 1992 w Żywcu) – etnograf, historyk sztuki, aktor.

Urodził się w rodzinie urzędniczej; w czasie wojny pracował jako goniec w niemieckiej firmie budowlanej, jednocześnie uczęszczał na tajne komplety nauczania. Po wyzwoleniu Żywca (kwiecień 1945 r.) podjął naukę w miejscowym gimnazjum. Aktywnie pracował w kole krajoznawczym reaktywowanym przez prof. Jadwigę W. Bartoszewiczównę; w l. 1946–47 był przewodniczącym koła. Szczególnie ceniony był jego udział nad gromadzeniem i porządkowaniem eksponatów zniszczonego podczas okupacji Muzeum Ziemi Żywieckiej. Egzamin dojrzałości uzyskał (1949 r.) w krakowskim Liceum Sztuk Plastycznych. W 1950 r. podjął studia w Leningradzie, które jednak szybko przerwał. Powrócił do Krakowa – odbywał na Uniwersytecie Jagiellońskim studia z zakresu historii sztuki, a także (w Akademii Sztuk Plastycznych) konserwacji malarstwa.

Współpracował z Państwowym Instytutem Sztuki – zajmował się sztuką ludową, a także z Centralą Przemysłu Ludowego i Artystycznego. Praca ta nie zadowalała jego aspiracji zawodowych. Na wiele lat (do 1983 r.) wiąże się z różnymi placówkami teatralnymi w Warszawie. Jako aktor debiutował (jeszcze jako student) w krakowskiej „Grotesce”. Pracując w Warszawie nie zrywał kontaktu z Żywiecczyzną. Pełnił m.in. funkcję prezesa warszawskiego oddziału Towarzystwa Miłośników Ziemi Żywieckiej, wspólnie z żywieckim muzeum zorganizował w Warszawie dwie wystawy: „Kwiaciarki żywieckie” (1976 r.) oraz „Sztuka ludowa Żywiecczyzny” (1978 r.).

W 1984 r. powrócił do swego ukochanego Żywca i ożywił swą działalność organizatorską (zastępca prezesa Zarządu TMZZ – 1984–1990, członek kolegium redakcyjnego „Karty Groni”, współpracownik „Gazety Żywieckiej” – red. rubryki „Zabytki i nie tylko”) i naukowo-badawczą. Jako referent ds. konserwacji w miejscowym muzeum (w 1988 r. objął stanowisko miejskiego konserwatora zabytków w Żywcu) m.in. kierował rewitalizacją najstarszej chałupy (Milówka, 1739 r.) na terenie Żywiecczyzny, dworów w Rychwałdzie, Łodygowicach i Rajczy; czynny w pracach nad remontem i renowacją Starego Zamku.

Wyniki studiów nad budowlami, przy remoncie których uczestniczył publikował na łamach „Karty Groni”: *Rychwałd ocalony* (t. 16: 1991), *Kamesznica – romantyczne urojenie* (t. 17: 1994), *Moszczanica – młodopolski dwór* (t. 17: 1994). Pozostawił obszerny księgozbiór, liczne opracowania w rękopisie, których nie zdążył opublikować, kolekcję obrazów. Spuściznę tę nabyło od spadkobierców Muzeum w Żywcu tworząc tzw. „Kolekcję Jerzego Ruśniaczka”.

Za swą działalność organizatorską i naukowo-badawczą wyróżniony licznymi odznaczeniami resortowymi i regionalnymi (m.in. Zasłużony działacz kultury – 1947, Medal za Zasługi dla Miasta Żywca – 1982, medal 50-lecia TMZZ, Złota Odznaka za Ochronę Zabytków – 1987).

S.D.

Lit.: B. Rosiek, *Ruśniaczek Jerzy Wiktor* [w:] *Słownik biograficzny Żywiecczyzny*, t. I, 1995, s. 178–179; idem: *Jerzy Ruśniaczek 1930–1992*, „Karta Groni”, 1995, t. 18, s. 184–185.

SZCZOTKA Stanisław (1912–1945) – „Małopolska”, 2005, t. VII, s. 303–304.

SZURMIAK Mieczysław (7 lutego 1890 w Krośnie – 10 stycznia 1942 w Oświęcimiu) – nauczyciel szkół powszechnych, poeta, miłośnik folkloru, autor licznych opowiadań i sztuk dramatycznych dla teatrów ludowych. Laureat Srebrnego Wawrzyna Akademickiego.

Absolwent seminarium nauczycielskiego w Krośnie. Jako żołnierz armii austriackiej dostał się w czasie I wojny światowej do niewoli rosyjskiej. Przebywał w Omsku na Syberii. W roku 1918 pracował jako nauczyciel w Budstowiu koło Nowogródka. W tym samym roku ożenił się w Nowym Sączu z Felicją Konarską, córką kierownika szkoły powszechnej. Przez kilka lat pracował z żoną w Międzyrzeczu Podlaskim. Stamtąd w roku 1922 przeniósł się na Sądeckie i objął stanowisko kierownika szkoły powszechnej w Zagorzynie koło Łącka gdzie pracował do roku 1929. W związku z dorastaniem i kształceniem dzieci w sądeckich szkołach przeniósł się do Jamnicy, a następnie w 1935 r. do Zawady, gdzie objął stanowisko kierownika szkoły.

Mieczysław Szurmiak był także wielkim działaczem społecznym. Od stycznia 1936–1939 pełnił funkcję prezesa Zarządu Okręgowego Związku Młodzieży Ludowej Ziemi Sądeckiej. Pisał wiersze, artykuły o tematyce ludowej, felietony i opowiadania. Publikował je na łamach tygodnika „Głos Podhala”, oraz miesięcznika „Młoda Polska”. Spod jego pióra wyszło wiele utworów scenicznych, głównie o tematyce wiejskiej. Do bardziej znanych należą: *Złoty Zamek*, *Letniki jadą*, *Zbrodnia*, *Gdy baba rządzi*. Większość z nich pisana była gwara góralską. Za szerzenie zamiłowania do literatury polskiej, odznaczony został w 1935 r. Srebrnym Wawrzynem Akademickim.

Wielką troską jako wzór prawego człowieka otaczał młodzież wiejską, uczył ją szacunku do tradycji, uświadamiał jakie znaczenie dla przyszłości ma edukacja. Prowadził chóry i teatry amatorskie m.in. (1932 r.) wiejski teatr wzorcowy w Jamnicy. We wrześniu 1933 r. przewodniczył grupie młodzieży sądeckiej na centralnych dożynkach w Spale. Przez szereg lat był kierownikiem grupy sądeckiej (powiatowego zespołu regionalnego) na kolejne Święta Gór oraz w 1938 r. na międzynarodowy Festiwal w Hamburgu. Zespół składał się z młodzieży uzdolnionej muzycznie, zrzeszonej w kołach działających na terenie powiatu nowosądeckiego. Biorąc udział w zjazdach górskich, Sądeczanie zdobywali zawsze czołowe miejsca. Po każdej takiej imprezie zamieszczał obszerną publikację na łamach „Głosu Podhala” lub „Młodej Polski”, informując czytelników o osiągnięciach młodzieży na niwie kultury ludowej. Przyjaźnił się i współpracował z Michałem Piksą oraz z Mieczysławem Cziborem Cholewą.

W czasie wojny działał w konspiracji. W marcu 1941 r. został aresztowany i osadzony w więzieniu w Nowym Sączu a potem Tarnowie. Na początku kwietnia został przewieziony do obozu w Oświęcimiu. Otrzymał nr 11505 i ułokowano go w bloku 18 B.

M.K.-Ś.

Lit.: T. Aleksander, *Życie społeczne i przemiany kulturalne Nowego Sącza w latach 1870–1990*, Kraków 1993, s. 198, 216–217; J. Potoczek, *Małopolski Związek Młodzieży Ludowej w Sądeczynie*, „Rocznik Sądecki”. T. 15/16: 1974/1977, s. 235–236; *Rocznik Polskiej Akademii Literatury 1933–1936*, Warszawa 1937, s. 254, 256, 258; *Jak to Nowosądeczanie turoniem i zbójnickim Hamburg straszyli...*, „Ilustrowany Kurier Codzienny”, 1938, nr 170, s. 4; Informacje rodziny.

WĘGRZYNOWICZ Leopold Stanisław (1881–1960) – „Małopolska”, 2005, t. VII, s. 304–305.